

In deze rubriek belicht Jeroen Dera recente gedichten die zich goed lenen voor klassengesprekken in het literatuuronderwijs.

Gedicht in de klas: Xavier Roelens

Bevolkingsgroei in 1972

- 2.21 Duffel, gemeente van lakens en steenbakkerijen breek binnen in kunst in literatuur en natuur Warhol die Pollock in marktwaarde onttoont we plannen neen we moedigen aan de matiging ongerept en stad zijn kinderlijk uit balans ze schommelen schommelen alsmaar hoger wiiiiiee! boven Duffel en voor het rijm krijgt de natuur opdat de bevolking van Duffel groeit de factuur mijn nieuwjaarswensen voor 2026: geen kinderen dit jaar schenk je buggy's weg aan Oekraïense gezinnen schenk je tuin aan de slakken en kevers bijen en mieren schenk je defaitisme aan Pollock en Warhol een verhelderende paniek is mijn advies aan Duffel lig wakker Duffel onder je lakens en steenbakkerijen

Uit: Xavier Roelens, *Wildnissen*. Atlas Contact, 2026.

'Door deze bundel te schrijven werd Roelens vegetariër', stond in het pr-materiaal van de bundel *stormen, olieklekken, motetten*, die Xavier Roelens in 2012 publiceerde (zie Dera, 2021, p. 121–126). Bijna vijftien jaar later is dat nog altijd een boeiend feitje voor in de poëzieles, omdat het zo mooi illustreert dat het schrijven van gedichten niet vrijblijvend hoeft te zijn. Dat blijkt eens te meer uit Roelens' nieuwe bundel *Wildnissen*, waaruit het gedicht 'Bevolkingsgroei in 1972' afkomstig is.

Voor Nederlandse (en ik denk ook Vlaamse) leerlingen zal het bepaald geen eenvoudig gedicht zijn, maar in een poëzieles mag het soms best wringen. Het begint al bij de titel: wat doet het jaar 1972 daar, terwijl het gedicht ook 'mijn nieuwjaarswensen voor 2026' bevat? Een klassengesprek zou kunnen beginnen met de vraag welke andere aanwijzingen de lezer krijgt dat we hier niet in de jaren zeventig zitten, hetgeen ons langs de Oekraïense gezinnen en misschien zelfs de veilingprijzen van Jackson Pollock (record: 61,16 miljoen pond bij Sotheby's) en Andy Warhol (record: 195 miljoen bij Christie's) voert. Maar minstens zo belangrijk is de status van het jaar 1972. Wie de leerlingen laat opzoeken wat er toen gebeurde in de wereld, krijgt misschien het begin van het Watergateschandaal terug, de ijzingwekkende foto van het napalmmeisje in Vietnam of de gijzeling van Israëlische olympiërs op de zomerspelen in München. Roelens, die met de

titel van zijn gedicht direct verwijst naar Geert Buelens' (2022) bekroonde boek *Wat we toen al wisten: De vergeten groene geschiedenis van 1972*, gaat het echter om iets anders: de publicatie van het rapport *De grenzen aan de groei* door de Club van Rome, waarin werd gewaarschuwd tegen de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen van de aarde en de dreigende ecologische crisis die daarmee samenhangt.

In die zin kan Roelens' gedicht helpen om leerlingen een belangrijke historische les te leren: veel van de hedendaagse zorgen over klimaatverandering bestonden al ruim een halve eeuw geleden. De vervolgvraag is natuurlijk: wat heeft specifiek Duffel daarmee te maken? Ook hierbij kun je leerlingen online op pad sturen om hun vaardigheden in contextualisering te trainen – want gedichten lezen betekent vaak: dingen opzoeken. Ze kunnen dan bijvoorbeeld ontdekken dat de kleine plaats in de gemeente Antwerpen vanaf de vijftiende eeuw een bloeiperiode doormaakte door de weefnijverheid, die we nog terugzien in het woord *duffel*, dat we ook wel voor een specifieke wolsoort gebruiken ('gemeente van lakens'). Misschien vinden ze ook de lokale geschiedenis van Steenbakkerij Ter Elst, die eind negentiende eeuw een stempel op het plaatselijke landschap drukte ('gemeente van (...) steenbakkerijen'). Maar ook als je die informatie niet allemaal hebt opgespoord, kun je zien dat Roelens Duffel in de openingsregel presenteert als een plek die om handel, ambachten en fabrieken draait.

Een belangrijke interpretatieve vraag is dan: hoe komt het productieplaatsje Duffel er in dit gedicht vanaf? Het kan helpen om leerlingen met een markerstift alle negatieve kwalificaties van Duffel te laten arceren (zoals: 'ongerept en stad zijn kinderlijk uit balans', 'opdat de bevolking van Duffel groeit de fac-

tuur', 'geen kinderen dit jaar'). Ondanks de moeilijkheidsgraad van het gedicht zal zo voor velen duidelijk worden dat Duffel in de ogen van de dichter te hard gegroeid is: te veel mensen, te weinig biodiversiteit ('schenk je tuin aan de slakken en kevers bijen en mieren'), te weinig balans tussen natuur en bebouwing. Zoals gesteld in de slotregel: de mensen in Duffel hebben reden om wakker te liggen – er is oorlog (Oekraïne), er is ongeremde groei, de wereld schommelt uit balans.

Dat inzicht leent zich voor verschillende verdiepende vervolgvragen. Ten eerste: waarom kiest Roelens uitgerekend Duffel voor die boodschap? Hij komt er niet vandaan en zoals ook al blijkt uit de tweede regel: het is niet bepaald een stadje dat vaak onderwerp was van een literaire tekst. Zou het kunnen dat juist zo'n ingedutte provincieplaats bij uitstek past bij een gedicht over de ecologische crisis – omdat die zich nu eenmaal niet beperkt tot de grote plaatsen die we allemaal kennen, maar zich ook uitstrekt tot een 'duffe' plek als Duffel? Zeker op scholen in provinciale omgevingen ligt hierbij de vraag voor de hand of dit gedicht niet net zo goed over – ik noem slechts enkele dwarsstraten – Boxmeer, Schagen of Wolvega zou kunnen gaan.

De tweede vervolgvraag is uitdagender: wat doen Pollock en Warhol nu precies in dit gedicht? Waarschijnlijk hebben veel leerlingen wat achtergrondinformatie nodig over deze grote namen uit de Amerikaanse kunstgeschiedenis – van de wereldberoemde drippingstechniek van de expressionist Pollock (vaak gezien als verpersoonlijking van de autonome kunstenaar) tot de seriële zeefdrukken van popart-icoon Warhol, die met zijn iconische beelden van consumptiegoederen en beroemdheden de grens tussen kunst, markt en massamedia liet vervagen. Juist die 'markt' lijkt me voor Roelens' gedicht van cruciaal belang, want in dit gedicht

over 'groei' zijn de kunstenaars vooral relevant vanwege hun geldwaarde.

Als je leerlingen héél goed laat kijken, zien ze wellicht dat de dichter daar ook een geraffineerd spel mee speelt in de vorm van zijn gedicht. In de tweede regel worden 'kunst' en 'literatuur' namelijk gekoppeld aan 'natuur', en uitgerekend die 'natuur' krijgt later (letterlijk!) 'voor het rijm' de 'factuur'. Door 'natuur' en 'factuur' te laten rijmen, trekt Roelens het woordspel met 'marktwaarde' dus door in zijn ecologische thematiek. En dat is niet de enige manier waarop hij de poëtische vorm bijzonder maakt. Kijk maar eens: wordt er geschommeld boven Duffel of groeit boven Duffel de factuur (of allebei)? En dat woord 'kinderlijk': is dat gewoon een toepasselijk bijvoeglijk naamwoord, of klinkt er (net als bij Vondel in de zeventiende eeuw) ook het lijk van een kind in door – gelet op die weggeschonken buggy's en de naderende klimaatramp?

De ultieme vraag is misschien wel wat de taak van de kunstenaar nog is in een tijd dat dichters wensen dat heel Duffel wakker ligt. Moeten ze mooie, geruststellende dingen blijven maken, die ons schoonheid bieden terwijl de wereld brandt? Moeten ze actievoeren of moedeloos toekijken en niet meer geloven in een goede afloop? 'Schenk je defaitisme aan Pollock en Warhol', dicht Roelens in dit verband richting Duffel. Wat dat betekent, is een discussie op zich waard. Maar misschien is het wel: grote kunstenaars buigen een moedeloze houding om tot iets groots en meeslepends – en met een beetje geluk nemen ze hun militante lezers daarin mee. ■

Jeroen Dera

LITERATUUR
Buelens, G. (2022). *Wat we toen al wisten: De vergeten groene geschiedenis van 1972*. Querido.
Dera, J. (2021). *Poëzie als alternatief*. Wereldbibliotheek.